

راهنمای نگهداری · خزندگان

راهنمای نگهداری اژدهای ریشو

(بردد دراگون — Pogona vitticeps)

یک برگه‌ی مرجع کاربردی برای نگهداری درست: محفظه، گرما و UVB، تغذیه‌ی متغیر با سن، برنامه‌ی مراقبت، رفتار، بیماری‌های شایع و نشانه‌های اورژانسی.

دکتر مهدیار رمزگویان · دامپزشک حیوانات اگزوتیک

عکس: George Chernilevsky، Wikimedia Commons، مالکیت عمومی (Public domain).

۱. کارت اطلاعات سریع

نام فارسی / رایج	اژدهای ریشو، بردد دراگون (اژدهای ریشوی مرکزی)
نام علمی	*Pogona vitticeps* — بومی مناطق خشک و نیمه‌خشک مرکز استرالیا
طول عمر	معمولاً ۸ تا ۱۲ سال؛ با نگهداری عالی گاهی بیشتر
اندازه‌ی بالغ	حدود ۴۵ تا ۶۰ سانتی‌متر از پوزه تا نوک دم (نزدیک به نیمی از آن دم است)؛ وزن تقریبی ۳۰۰ تا ۶۰۰ گرم
سطح دشواری	مبتدی تا متوسط — رفتار آسان، اما تجهیزات گرما و UVB باید دقیق و درست باشد
رژیم	همه‌چیزخوار: جوان‌ها حشره‌خوارتر، بالغ‌ها عمدتاً گیاه‌خوار
دما	نقطه‌ی آفتاب‌گیری ۳۸ تا ۴۲°C · سمت گرم ۳۰ تا ۳۳°C · سمت خنک ۲۴ تا ۲۸°C · شب ۱۸ تا ۲۴°C
رطوبت	پایین: حدود ۳۰ تا ۴۰٪
نور	UVB قوی الزامی (منطقه‌ی فرگوسن ۳ تا ۴)؛ دوره‌ی روشنایی ۱۲ تا ۱۴ ساعت
اجتماعی / تنها	به‌تنهایی نگهداری شود؛ با انسان معمولاً اجتماعی و آرام است، اما هم‌قفسی با هم‌نوع توصیه نمی‌شود

۲. مناسب چه کسی است؟ آیا انتخاب درستی است؟

اژدهای ریشو شاید محبوب‌ترین خزنده‌ی خانگی دنیا باشد: آرام، کنجکاو و معمولاً دست‌آموز است و رفتارهای جالبی مثل تکان‌دادن سر و «دست‌تکان‌دادن» دارد. اما «مبتدی‌پسند» بودن به این معنی نیست که با یک جعبه‌ی کوچک و یک لامپ معمولی سالم می‌ماند. بیشتر بیماری‌هایی که در مطب می‌بینیم، نتیجه‌ی مستقیم محیط یا تغذیه‌ی نادرست است.

انتخاب مناسبی است اگر...

- فضای یک محفظه‌ی حداقل ۱۲۰ سانتی‌متری را دارید.
- هزینه‌ی اولیه‌ی لامپ UVB، لامپ گرمایی، ترموستات و دماسنج را می‌پذیرید و لامپ UVB را منظم عوض می‌کنید.
- تأمین روزانه‌ی سبزیجات تازه و حشرات زنده برایتان ممکن است.
- برای تعهد ۱۰ ساله یا بیشتر آماده‌اید.

بهتر است صبر کنید اگر...

- از نگهداری و جابه‌جایی حشرات زنده معذب هستید.
- کودک خردسال یا فرد دارای نقص ایمنی در خانه هست و رعایت بهداشت دست دشوار است (خطر سالمونلا).
- دسترسی به دامپزشک اگزوتیک آشنا با خزندگان ندارید.
- دنبال حیوانی هستید که در هر محیطی «کنار بیاید».

نکات قانونی و اخلاقی

استرالیا دهه‌هاست صادرات حیات‌وحش بومی خود را ممنوع کرده؛ بنابراین اژدهای ریشوی خانگی باید حاصل پرورش در اسارت باشد. از پرورش‌دهنده یا فروشنده‌ی معتبر بخرید، از قوانین واردات و نگهداری کشور خود مطلع باشید و هرگز حیوان را در طبیعت رها نکنید؛ رهاسازی هم برای خود حیوان مرگبار است و هم خطر انتقال بیماری به حیات‌وحش بومی دارد.

۳. محل نگهداری و تجهیزات

اندازه‌ی محفظه

مرحله	اندازه‌ی پیشنهادی (طول × عمق × ارتفاع)	توضیح
جوان (زیر حدود ۲۵ سانتی‌متر)	دست‌کم ۹۰ × ۴۵ × ۴۵ سانتی‌متر	محفظه‌ی خیلی بزرگ برای نوزاد مشکل نیست، به شرط اینکه گرادیان دما و دسترسی به غذا درست باشد
بالغ	حداقل ۱۲۰ × ۶۰ × ۶۰ سانتی‌متر؛ بزرگ‌تر بهتر	«۴۰ گالن» حداقلِ مطلقِ قدیمی است؛ فضای بیشتر یعنی گرادیان حرارتی بهتر و فعالیت بیشتر

چرا طول مهم است؟ خزنده دمای بدنش را با جابه‌جایی بین نقاط گرم و خنک تنظیم می‌کند؛ در محفظه‌ی کوتاه سمت «خنک» عملاً وجود ندارد. درِ جلویی و سقف توری بهتر از آکواریوم با درِ بالایی است، چون دستی که از بالا می‌آید حمله‌ی شکارچی را تداعی می‌کند.

گرادیان دما

منطقه	دما	چطور فراهم کنیم
نقطه‌ی آفتاب‌گیری (سطح سنگ/شاخه)	۳۸ تا ۴۲°C	لامپ گرمایی روشنایی‌دار (هالوژن/بسکینگ) در یک سمت؛ با ترموستات کنترل شود
هوای سمت گرم	۳۰ تا ۳۳°C	نتیجه‌ی همان لامپ

سمت خنک	۲۴ تا ۲۸°C	دور از لامپ، با پناهگاه
شب	۱۸ تا ۲۴°C	همه‌ی نورها خاموش؛ اگر اتاق خیلی سرد می‌شود، منبع گرمای بدون نور (سرامیکی/پنل) با ترموستات

هشدار سوختگی

سنگ داغ برقی (hot rock) و هر منبع گرمایی که حیوان بتواند مستقیماً لمسش کند ممنوع است. خزندگان در برابر گرمای زیرین واکنش دفاعی کندی دارند و دچار سوختگی عمیق می‌شوند. دمای سطح آفتاب‌گیری را با دماسنج لیزری (IR) و دمای هوا را با دو دماسنج دیجیتال (سمت گرم و خنک) بسنجید؛ دماسنج‌های عقربه‌ای چسبی معمولاً دقیق نیستند.

نور UVB — حیاتی، نه اختیاری

- بهترین انتخاب معمولاً لامپ‌های لوله‌ای T5 HO با شدت حدود ۱۰ تا ۱۲٪ است که نیمه تا دوسوم طول محفظه را پوشش دهد و در کنار لامپ گرمایی نصب شود تا حیوان هم‌زمان گرما و UVB بگیرد.
- هدف، شاخص UV (UVI) حدود ۳ تا ۶ در محل آفتاب‌گیری است؛ فاصله‌ی لامپ تا پشت حیوان را طبق دستور سازنده تنظیم کنید و توری سقف بخشی از UVB را جذب می‌کند.
- شیشه‌ی پنجره و پلاستیک تقریباً تمام UVB را جذب می‌کند؛ «نور آفتاب از پشت پنجره» کافی نیست.
- لامپ UVB حتی وقتی هنوز روشن است، به‌تدریج ضعیف می‌شود؛ طبق توصیه‌ی سازنده (معمولاً هر ۶ تا ۱۲ ماه) تعویض کنید.
- دوره‌ی روشنایی ۱۲ تا ۱۴ ساعت؛ تایمر بهترین دوست شماست. شب‌ها نور قرمز یا آبی هم نگذارید؛ خواب را مختل می‌کند.

بستر، پناهگاه و وسایل

- **بستر جوان‌ها:** کاشی، سنگ صاف، کاغذ یا فرش مخصوص خزنده — تمیزکردنش آسان و خطر بلعیدن صفر است.
- **بستر بالغ‌ها:** کاشی/سنگ یا ترکیب خاک و ماسه‌ی شسته‌ی غیرغباری (مثلاً در تراریوم بیواکتیو). از ماسه‌ی کلسیمی، پوست گردو خردشده و ذرات ریز و تیز پرهیز کنید؛ این‌ها از علت‌های شناخته‌شده‌ی انسداد گوارشی‌اند، به‌ویژه وقتی حیوان دهیدره یا سرد باشد.
- دست‌کم یک پناهگاه در سمت خنک و یک سکوی آفتاب‌گیری محکم (سنگ تخت، شاخه‌ی ضخیم) زیر لامپ.
- ظرف آب کم‌عمق و تمیز؛ بسیاری از اژدهاها از ظرف کم می‌نوشند و آب را از سبزیجات و حمام می‌گیرند.

۴. تغذیه

نسبت حشره به گیاه با سن عوض می‌شود. جوان‌ها برای رشد سریع به پروتئین بیشتری نیاز دارند؛ بالغ‌ها اگر همچنان پرحشره تغذیه شوند، به‌سرعت چاق می‌شوند و در معرض کبد چرب قرار می‌گیرند.

سن	نسبت تقریبی	دفعات
نوزاد و جوان (تا حدود ۶ ماه)	حدود ۷۰ تا ۸۰٪ حشره، بقیه سبزیجات	حشره در ۲ تا ۳ وعده‌ی کوتاه در روز (هر بار به اندازه‌ای که در ۱۰ تا ۱۵ دقیقه بخورد)؛ سبزی تازه هر روز
نوجوان (۶ تا ۱۸ ماه)	به‌تدریج به سمت نیمی گیاه و نیمی حشره	حشره روزی یک بار یا یک روز در میان؛ سبزی هر روز

بالغ	حدود ۸۰٪ گیاه، ۲۰٪ حشره	سبزی هر روز؛ حشره ۲ تا ۳ بار در هفته

چه بدهیم

- **پایه‌ی گیاهی (هر روز):** برگ شلغم، برگ خردل، کلم‌برگ (کالارد)، برگ قاصدک (بدون سم)، کاسنی، اندیو و اسکارول، آروگولا (منداب).
- **مکمل گیاهی:** کدو حلوایی و کدوهای زمستانی رنده‌شده، فلفل دلمه‌ای، هویج رنده‌شده، لوبیا سبز؛ میوه فقط گاهی و کم.
- **حشرات:** جیرجیرک، سوسک دوبیا، لارو مگس سرباز سیاه (BSFL)، ملخ پرورشی. اندازه‌ی طعمه نباید از فاصله‌ی بین دو چشم حیوان بزرگ‌تر باشد.
- حشرات را ۲۴ ساعت پیش از دادن با غذای مغذی «پُر» کنید (gut-loading).

چه ندهیم

- **کرم شب‌تاب و حشرات نورانی:** برای این گونه سمی‌اند.
- حشرات گرفته‌شده از حیاط و طبیعت (سموم و انگل).
- آووکادو، ریواس، پیاز، سیر و قارچ.
- کاهوی پیچ (ارزش غذایی بسیار کم).
- اسفناج و برگ چغندر به‌صورت پایه (اگزالات بالا جذب کلسیم را کم می‌کند) — فقط گاهی.
- کرم آردی سوپر، کرم شمع و کرم ابریشم پرچرب به‌صورت روزمره — فقط تشویقی.

مکمل کلسیم و ویتامین — اصل کار

حشرات پرورشی ذاتاً فسفر زیاد و کلسیم کم دارند. پودر کلسیم را روی حشرات بپاشید: در جوان‌ها تقریباً در اکثر وعده‌ها و در بالغ‌ها چند بار در هفته. مولتی‌ویتامین مخصوص خزنده معمولاً حدود یک بار در هفته کافی است. اگر UVB مناسب دارید، کلسیم بدون ویتامین D3 یا با D3 کم را طبق برنامه‌ی دامپزشک ترکیب کنید؛ زیاده‌روی در ویتامین‌ها هم مضر است. برنامه‌ی دقیق را بر اساس سن و شرایط حیوانتان از دامپزشک بخواهید.

۵. برنامه‌ی مراقبت

روزانه

- ☐ بررسی دمای سمت گرم، خنک و نقطه‌ی آفتاب‌گیری
- ☐ سبزی تازه؛ جمع‌کردن سبزی مانده از روز قبل
- ☐ حشره (طبق سن) + پودر کلسیم
- ☐ تعویض آب ظرف
- ☐ جمع‌کردن مدفوع (Spot clean)
- ☐ نگاه کوتاه: هوشیاری، تنفس، چشم‌ها، مدفوع

هفتگی

- ☐ وزن‌کشی با ترازوی آشپزخانه و ثبت در دفترچه
- ☐ شستن ظرف آب و غذا
- ☐ تمیزکردن سطوح و دکور
- ☐ حمام آب ولرم کم‌عمق (تا آرنج) در صورت نیاز یا پوست‌اندازی
- ☐ بررسی انگشتان و نوک دم برای پوست باقی‌مانده

ماهانه / سالانه

- ☐ ماهانه: ضدعفونی کامل محفظه یا تعویض بستر
- ☐ طبق تاریخ: تعویض لامپ UVB (یادداشت روی لامپ)
- ☐ سالانه: معاینه‌ی دامپزشکی و آزمایش مدفوع
- ☐ پیش از هر برومیشن: معاینه‌ی دامپزشکی

بهداشت و سالمونلا

خزندگان، حتی کاملاً سالم، ممکن است ناقل باکتری سالمونلا باشند. بعد از هر تماس با حیوان یا وسایلش دست‌ها را با آب و صابون بشویید، حیوان را نبوسید، او را در آشپزخانه یا روی سطوح غذا رها نکنید و ظرف‌هایش را در سینک ظرف‌شویی آشپزخانه نشویید. کودکان زیر ۵ سال، سالمندان، زنان باردار و افراد دارای نقص ایمنی باید بیشتر احتیاط کنند.

۶. رفتار، دست‌آموزی و هندلینگ

رفتار	معنی معمول
تکان‌دادن سریع سر (head bobbing)	نمایش قلمرو یا برتری؛ در نرها و فصل جفت‌گیری بیشتر
دست‌تکان‌دادن آرام (arm waving)	پیام تسلیم یا «من تهدید نیستم»؛ در جوان‌ها و ماده‌ها شایع‌تر
سیاه‌شدن و پف‌کردن ریش	دفاع، استرس، هیجان یا فصل جفت‌گیری؛ اگر طولانی و همراه بی‌حالی باشد، بررسی شود
دهان باز در محل آفتاب‌گیری (gaping)	تنظیم دما و دفع گرما؛ طبیعی است، مگر اینکه همراه ترشح، حباب یا صدای تنفس باشد
کوبیدن مداوم به شیشه (glass surfing)	استرس، محفظه‌ی کوچک، دیدن انعکاس خود، دمای نامناسب یا گرسنگی

- **روش درست گرفتن:** دست را از کنار و زیر بدن ببرید (نه از بالا مثل پرنده‌ی شکاری)، کل بدن از سینه تا لگن را حمایت کنید و اجازه دهید انگشتان پا روی دست شما محکم شوند. هرگز از دم نگیرید.
- **شروع آرام:** چند روز اول پس از آوردن به خانه فقط اجازه دهید عادت کند و غذا بخورد؛ سپس جلسه‌های کوتاه ۵ تا ۱۰ دقیقه‌ای را به‌تدریج طولانی کنید.
- هندلینگ را بعد از غذاخوردن و هنگامی انجام دهید که حیوان گرم شده است؛ خزنده‌ی سرد بیشتر استرس می‌گیرد.
- **برومیشن:** بسیاری از بالغ‌ها در پاییز و زمستان کم‌تحرک و کم‌اشتها می‌شوند. این می‌تواند طبیعی باشد، اما بیماری هم همین ظاهر را دارد؛ پیش از اینکه آن را برومیشن فرض کنید، معاینه و آزمایش مدفوع انجام دهید و در این دوره وزن را منظم بسنجید.

۷. مشکلات شایع سلامت و نشانه‌های هشدار

مشکل	نشانه‌ها	علت‌های رایج / پیشگیری
بیماری متابولیک استخوان (MBD)	لرزش و پرش عضلات، ضعف، اندام‌های خمیده یا متورم، فک نرم و لاستیکی، رشد کند	کمبود UVB، کمبود کلسیم، رژیم پرفسفر
انسداد گوارشی (impaction)	دفع‌نکردن، شکم متورم، بی‌اشتهایی، گاهی ضعف یا فلج پاهای عقبی	بستر ذره‌ای، طعمه‌ی بزرگ، سرما، کم‌آبی
آدنوویروس	رشد نکردن جوان‌ها، بی‌حالی، علائم عصبی (مثل ستاره‌نگری)، مرگ ناگهانی	عفونت ویروسی؛ قرنطینه و تهیه از منبع معتبر
بیماری قارچ زرد (CANV)	لکه‌های زرد، قهوه‌ای یا سیاه، ضخیم و خشک با مرز مشخص که با پوست‌اندازی بهتر نمی‌شود	عفونت قارچی پیشرونده؛ نیاز به تشخیص و درمان تخصصی
پوست‌اندازی مشکل‌دار (dysecdysis)	پوست باقی‌مانده روی انگشتان و نوک دم، حلقه‌ی تنگ‌کننده، سیاه‌شدن نوک دم	کم‌آبی، رطوبت خیلی پایین، تغذیه‌ی نامناسب

چاقی و کبد چرب	چربی زیاد پشت گردن و بدن، شکم آویزان، بی‌حالی، کاهش اشتها	حشرات پرچرب، تغذیه‌ی جوان‌گونه در بالغ، فعالیت کم
انگل‌های داخلی	اسهال یا مدفوع بدبو، کاهش وزن، رشد ضعیف	آزمایش مدفوع منظم؛ قرنطینه‌ی حیوان جدید
عفونت تنفسی	تنفس با دهان باز خارج از آفتاب‌گیری، حباب یا ترشح از بینی و دهان، صدای خس‌خس	سرمای محیط، رطوبت بالا و تهویه‌ی ضعیف
عفونت دهان (stomatitis)	قرمزی و تورم لثه، ماده‌ی پنیری در دهان، بی‌اشتهایی	آسیب دهان، استرس، شرایط نامناسب
تخم‌ماندگی / استاز فولیکولی	ماده‌ی کم‌اشتها و بی‌قرار که مدام حفاری می‌کند ولی تخم نمی‌گذارد، شکم بزرگ	نبود محل مناسب تخم‌گذاری، کمبود کلسیم؛ ماده‌ها بدون نر هم تخم می‌گذارند
سوختگی	لکه‌های تیره، تاول یا زخم روی شکم و پشت	سنگ داغ، لامپ در دسترس، نبود ترموستات

۸. چه زمانی فوراً به دامپزشک اگزوتیک مراجعه کنیم؟

نشانه‌های اورژانسی — منتظر نمانید

- بی‌حالی شدید، شل‌شدن بدن یا ناتوانی در بلندکردن سر
- لرزش، پرش عضلات، تشنج یا حرکات غیرعادی سر و چشم
- تنفس دشوار با دهان باز، حباب یا ترشح از بینی و دهان
- بیرون‌زدگی بافت از مقعد (پرولاپس)
- فلج یا ضعف ناگهانی پاهای عقبی
- خونریزی، زخم عمیق، سوختگی یا شکستگی
- ماده‌ای که بیش از ۴۸ ساعت حفاری بی‌نتیجه دارد یا فشار می‌آورد و ضعیف شده
- شکم متورم همراه با دفع‌نکردن و بی‌اشتهایی
- بی‌اشتهایی بیش از ۱ تا ۲ هفته خارج از برومیشن، یا هر کاهش وزن مداوم
- چشم‌های فرورفته و پوستی که پس از نیشگون آرام به‌کندی برمی‌گردد (کم‌آبی شدید)

تا رسیدن به دامپزشک چه کنیم؟

حیوان را در یک جعبه‌ی تهویه‌دار با حوله‌ی نرم و گرمای ملایم (حدود ۲۸ تا ۳۰°C، نه داغ) منتقل کنید. هیچ دارو، روغن یا داروی انسانی ندهید؛ به‌زور غذا یا آب در دهانش نریزید. عکس از محفظه، دمای ثبت‌شده، نوع لامپ UVB و تاریخ تعویضش، و نمونه‌ی تازه‌ی مدفوع را همراه ببرید؛ این‌ها برای تشخیص بسیار کمک می‌کنند.

۹. چک‌لیست خرید و انتخاب اژدهای ریشوی سالم

پیش از آوردن حیوان

- ☐ محفظه با اندازه‌ی مناسب و درِ جلویی
- ☐ لامپ گرمایی + ترموستات
- ☐ لامپ UVB لوله‌ای T5 با رفلکتور
- ☐ دو دماسنج دیجیتال + دماسنج لیزری
- ☐ تایمر برق
- ☐ بستر ایمن، پناهگاه، سکوی آفتاب‌گیری
- ☐ پودر کلسیم و مولتی‌ویتامین خزنده
- ☐ منبع حشرات پرورشی و سبزیجات
- ☐ شماره‌ی یک دامپزشک اگزوتیک
- ☐ راه‌اندازی و تنظیم محفظه چند روز قبل از ورود حیوان

نشانه‌های حیوان سالم

- ☐ پرورش‌یافته در اسارت، از منبع معتبر
- ☐ هوشیار، سر بالا، واکنش به حرکت اطراف
- ☐ چشم‌های روشن، باز و بدون ترشح
- ☐ بینی و دهان تمیز؛ بدون حباب یا ماده‌ی پنیری
- ☐ پایه‌ی دم پر و گرد، نه استخوانی؛ لگن برجسته نباشد
- ☐ اندام‌های صاف و محکم، بدون خمیدگی یا تورم
- ☐ همه‌ی انگشتان و نوک دم سالم؛ بدون پوست باقی‌مانده
- ☐ مقعد تمیز، بدون مدفوع چسبیده
- ☐ بدون لکه‌ی زرد/قهوه‌ای ضخیم روی پوست
- ☐ جلوی چشم شما غذا بخورد

قرنطینه: اگر حیوان خزنده‌ی دیگری دارید، تازه‌وارد را دست‌کم ۶۰ تا ۹۰ روز در اتاق جدا با وسایل جداگانه نگه دارید و در همین دوره معاینه و آزمایش مدفوع انجام دهید.

۱۰. پرسش‌های متداول

آیا می‌توانم دو اژدهای ریشو را با هم نگه دارم؟

توصیه نمی‌شود. این گونه در طبیعت تنها زندگی می‌کند. هم‌قفسی، به‌ویژه دو نر، به دعوا، گازگرفتن انگشت و دم، و استرس مزمن منجر می‌شود؛ حتی وقتی ظاهراً «با هم کنار می‌آیند»، معمولاً یکی بر دیگری غلبه دارد و غذا و جای آفتاب‌گیری را از او می‌گیرد.

اگر اژدهایم را کنار پنجره بگذارم، به لامپ UVB نیاز ندارد؟

نیاز دارد. شیشه تقریباً تمام UVB را جذب می‌کند. آفتاب مستقیم بدون شیشه در هوای مناسب مفید است، اما فقط زیر نظر، با سایه و بدون خطر گرمازدگی؛ آکواریوم شیشه‌ای زیر آفتاب در چند دقیقه کشنده می‌شود.

چرا در پاییز کم غذا می‌خورد و بیشتر می‌خوابد؟

ممکن است وارد برومیشن شده باشد، که در بالغ‌های سالم طبیعی است. اما بیماری‌ها، انگل‌ها و دمای پایین محفظه هم همین علائم را دارند؛ پس ابتدا دما و UVB را بررسی کنید و بعد معاینه انجام دهید.

اژدهای بالغ من فقط حشره می‌خورد و به سبزی لب نمی‌زند. چه کنم؟

سبزی را صبح زود که گرسنه است و پیش از حشرات بدهید، ریز خرد کنید، از رنگ‌های روشن (کدو، فلفل) برای جلب توجه استفاده کنید و مقدار حشرات را به‌تدریج کم کنید. تغذیه‌ی صرفاً حشره‌ای در بالغ به چاقی منجر می‌شود.

۱۱. هشدار پایانی: این راهنما برای آموزش صاحبان خزنده تهیه شده و **جایگزین معاینه و تشخیص دامپزشک نیست.** هیچ دارو یا دوز دارویی در آن ذکر نشده و نباید خودسرانه به خزنده دارو داد. در صورت بروز هر نشانه‌ی بیماری، به دامپزشک اگزوتیک آشنا با خزندگان مراجعه کنید.